

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ В ЧОРНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ

А. Ю. Парфіненко,

кандидат історичних наук, доцент

Д. А. Дубова,

магістрант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

parfinenko@karazin.ua

У статті висвітлено стратегічне положення Чорноморського регіону, як окремої географічної та економічної зони. Охарактеризовано природні рекреаційні ресурси та туристичну інфраструктуру, як найважливіші конкурентні переваги регіону для розвитку туризму. Здійснено аналіз поточної соціально-економічної та політичної ситуації у регіоні, що є фактором розвитку туристичної діяльності. Розглянуто сучасний стан розвитку круїзного туризму у басейні Чорного моря. Встановлено місце і роль України та Одеського морського порту у розробці круїзних маршрутів у регіоні. Робиться висновок, що круїзний туризм є одним із найбільш перспективних напрямків туризму у басейні Чорного моря за умови підтримання конкурентних переваг та покращення соціально-економічної ситуації.

Ключові слова: Чорноморський регіон, туристична галузь, рекреаційний потенціал, індекс конкурентоспроможності, круїзний туризм.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНОГО ТУРИЗМА В ЧЕРНОМОРСКОМ РЕГИОНЕ

В статье освещено стратегическое положение Черноморского региона, как отдельной географической и экономической зоны. Охарактеризованы природные рекреационные ресурсы и туристическая инфраструктура, как важнейшие конкурентные преимущества региона для развития туризма. Осуществлен анализ текущей социально-экономической и политической ситуации в регионе, которые являются фактором развития туристической деятельности. Рассмотрено современное состояние развития круизного туризма в бассейне Черного моря. Установлены место и роль Украины и Одесского морского порта в разработке круизных маршрутов в регионе. Делается вывод, что круизный туризм является одним из наиболее перспективных направлений туризма в бассейне Черного моря при условии поддержания конкурентных преимуществ и улучшения социально-экономической ситуации.

Ключевые слова: Черноморский регион, туристическая отрасль, рекреационный потенциал, индекс конкурентоспособности, круизный туризм.

DEVELOPMENT PROSPECTS OF INTERNATIONAL TOURISM IN THE BLACK SEA REGION

The article highlights the strategic location of the Black Sea region as a distinct geographical and economic zone. The authors characterize natural recreational resources and tourism infrastructure as the major competitive advantage of the region for the development of tourism. The study analyzes the current socio-economic and political situation in the region, which is a factor in tourism development. The paper highlights the current state of development of cruise tourism in the Black Sea basin; designates the place and role of Ukraine and Odesa seaport in the development of cruise itineraries in the region. The authors come to the conclusion that cruise tourism is one of the most promising sectors of tourism in the Black Sea basin upon condition of maintaining competitive advantages and improving the socio-economic situation.

Key words: The Black Sea region, tourism industry, recreation potential, the index of competitiveness, cruise tourism.

Постановка проблеми: У сучасному світі невпинно зростає значення туризму, як галузі, що забезпечує досягнення конкурентних переваг, сприяє економічному зростанню та створенню позитивного іміджу країн. Зростає роль як туризму у цілому, так і окремих його видів у регіональному вимірі. Одним із перспективних туристичних регіонів Європи та світу є Чорноморський регіон, що характеризується зосередженням сприятливих туристичних ресурсів та вигідним геополітичним положенням. Однак, з огляду на військово-політичну агресію з боку Росії по відношенню до України та низку терористичних актів, що сколихнули Туреччину у 2016 р. басейн Чорного моря постав перед загрозою зниження інтересу з боку іноземних туристів. Так, Україна втратила частку свого рекреаційного потенціалу, а Туреччина була тимчасово виключена із маршрутів міжнародних туристичних операторів. Відновлення

та розвиток перспективної галузі круїзного туризму у Чорноморському регіоні є нагальною проблемою, аналіз та вирішення якої надасть можливість Україні та іншим країнам регіону реалізувати потенціал морських перевезень та покращити туристичний імідж Причорномор'я на міжнародній арені.

Мета статті – розкриття перспектив розвитку туризму та круїзних турів у Чорноморському регіоні на основі виявленого рекреаційного потенціалу та конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку туризму на регіональному рівні було висвітлено у роботах зарубіжних дослідників С. Ванхілла, Д. Гільберта, Ф. Котлера, К. Купера, Н. Лейпера, К. Райана, Р. Стеббінса, Д. Флетчера, М. Фредерік та ін. В Україні питання розвитку регіонального туризму знайшли відображення у працях вітчизняних авторів: Л.М. Богадьорової,

В.Г. Герасименко, Г.П. Горбань, А.А. Кобченко, К.А. Макарової, А.Ю. Парфіненко, В.Ф. Семенова, Н.В. Фоменко та ін.. Проблеми організації та розвитку круїзного туризму було досліджено у працях Н.М. Андрєєвої, Н.А. Логунової, С.Г. Нездоймінова, А.Степанова, О.Тищенко та ін.. Інформаційною базою статті слугували звіти Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC) та статистичного інформаційного порталу Cruise Market Watch.

Основні результати дослідження.

Чорноморський регіон є окремою географічною зоною, багатою природними ресурсами, що має стратегічне розташування на стику Європи, Центральної Азії та Близького Сходу. Країни, що входять до складу Чорноморського регіону, характеризуються чудовим культурним та етнічним розмаїттям і володіють багатою історичною та архітектурною спадщиною і різними природними ресурсами. Деякі з них вже є або мають потенційну можливість стати дуже популярними туристичними об'єктами.

Чорноморський регіон є не тільки важливою транспортною магістраллю і джерелом природних ресурсів, але й має велике курортно-рекреаційне значення в цілях рекреаційно-оздоровчого туризму. Узбережжя Чорного моря — район рекреації міжнародного значення. Рекреаційний потенціал Чорноморського узбережжя визначається великою кількістю лікувальних ресурсів і факторів, а саме — значною тривалістю теплого періоду року, лікувальними властивостями клімату, наявністю лікувальних піщаних і галькових пляжів, природних ландшафтів рекреаційного призначення, унікальними родовищами лікувальних грязей і ропи приморських лиманів, мінеральних джерел, морських і лиманних вод з цілющими властивостями, об'єктів туризму [3].

Клімат чорноморського узбережжя є надзвичайно сприятливим для рекреаційної діяльності та змінюється від приморсько-степового сухого на півночі (Констанца, Одеса, Евпаторія, Анапа), помірно-вологого субтропічного (Варна, Бургас, Ялта, Алушта, Геленджик) до вологого субтропічного (Туапсе, Сочі, Адлер, Сухумі, Батумі, Самсун, Трабзон). Середньорічна тривалість сонячного сяйва різна в окремих районах чорноморського узбережжя: Варна — 2237 год., Ялта — 2223 год., Евпаторія — 1982 год., Сочі та Батумі — 1930 год., Геленджик — 2400 год. Тривалість безморозного періоду коливається від 210 днів на Болгарському та Румунському чорноморських узбережжях, 230-250 днів у Ялті до 260 днів на чорноморському узбережжі Краснодарського краю [2, с.160].

Другим важливим фактором, що сприяє розвитку рекреації у регіоні, є водні ресурси, а саме — Чорне море. Чорним морем прокладена водна межа між Малою Азією і Європою. У Чорного моря середньоконтинентальне положення і, як наслідок, спокійний континентальний клімат.

Пляжі Чорноморського узбережжя — піщані, піщано-галькові, галькові та валунні. Важливо від-

мітити, що наявність екологічно чистого пляжу відіграє неабияку роль у привабленні туристів та їх комфортному відпочинку. Спеціально для виявлення та оцінки пляжів було створено програму сертифікації пляжів «Блакитний прапор» («Блакитний прапор» — це сертифікат якості пляжів, який з 1987 р. щорічно вручається Фондом екологічної освіти за високі стандарти якості та безпеки пляжів). Серед чорноморських країн були відзначені наступні: Болгарія (10 пляжів), Румунія (2 пляжі), Туреччина (15 пляжів), Україна (4 пляжі) на узбережжі Чорного моря [6].

Супутніми факторами розвитку рекреаційно-оздоровчої діяльності у регіоні Причорномор'я є орографія, представлена гірськими системами Криму, Кавказу, Понтійськими горами, та різноманітні рослинні ресурси, як чинники, що впливають на емоційний стан людини і сприяють естетичному задоволенню.

Таким чином, рекреаційна характеристика природних кліматичних, водних, орографічних та рослинних ресурсів Чорноморського регіону доводить наявність багатого рекреаційного потенціалу місцевості, доцільність і важливість розвитку рекреаційно-оздоровчої діяльності, як перспективного напрямку туризму на даній території.

Рекреаційна інфраструктура Чорноморського є однією із найважливіших складових розвитку туризму регіону і характеризується постійним розвитком, розширенням, розбудовою нових та вдосконаленням старих засобів розміщення. Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення та готелів різної категорії представлена у таблиці 1.

З таблиці бачимо, що загальна кількість готелів Чорноморського регіону — 7765. З них готелів категорії 1-2 зірки — 823, категорії 3-4 зірки — 1753, категорії 5 зірок — 116, а усі інші готелі — без категорії. Найбільша кількість готелів та інших засобів розміщення серед шести країн регіону припадає на Болгарію — 2905 готелів. За Болгарією слідує Росія — 1609 готелів, Україна — 1193 готелі, Туреччина — 747 готелів, Румунія — 746 готелів, Грузія — 565 готелів.

У процентному співвідношенні найбільша кількість готелів та інших засобів розміщення серед шести країн регіону припадає на Болгарію — 2905 готелів (37,4%). За Болгарією слідує Росія — 1609 готелів (20,7%), Україна — 1193 готелів (15,4%), Туреччина — 747 готелів (9,6%), Румунія — 746 готелів (9,6%), Грузія — 565 готелів (7,3%).

На рисунку 1 показано співвідношення кількості готелів у відсотках.

У регіоні також наявна значна кількість неспеціалізованих засобів розміщення — 8279. Із них переважають такі типи розміщення туристів як готелі, апартаменти та гостьові будинки.

Чорноморський регіон — достатньо забезпечений туристичною інфраструктурою категоризованих готелів та неспеціалізованих засобів розміщення. Готелі та аналогічні засоби розміщення

Таблиця 1

Кількість готелів та інших засобів розміщення у Чорноморському регіоні станом на 2015 р.

Країна	Кількість готелів та аналогічних засобів розміщення (загальна)	Кількість готелів категорії 1-2 зірки (одиниць)	Кількість готелів категорії 3-4 зірки (одиниць)	Кількість готелів категорії 5 зірок (одиниць)
Болгарія	2905	618	974	49
Грузія	565	19	78	11
Росія	1609	135	265	16
Румунія	746	24	234	11
Туреччина	747	20	100	13
Україна*	1193	7	102	16
Всього	7765	823	1753	116

* без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Таблицю складено авторами за матеріалами: [1,5,8,9,10,16].

Таблиця 2

Індекс конкурентоспроможності країн Чорноморського регіону у сфері туризму та подорожей (2008-2015 рр.)

Країна/ Економіка	2008	2009	2011	2013		2015	
	Місце/130	Місце/133	Місце/139	Місце/140	Кількість балів (Індекс)	Місце/141	Кількість балів (Індекс)
Туреччина	54	56	50	46	4.44	44	4.08
Болгарія	43	50	48	50	4.38	49	4.05
Росія	64	59	59	63	4.16	45	4.08
Грузія	72	73	73	66	4.10	71	3.68
Румунія	69	66	63	68	4.04	66	3.78
Україна	77	77	85	76	3.98	-	-
Середня позиція	63	64	63	62	4.18	55	3.93

Таблицю складено авторами за матеріалами: [12,13,14,15,16].

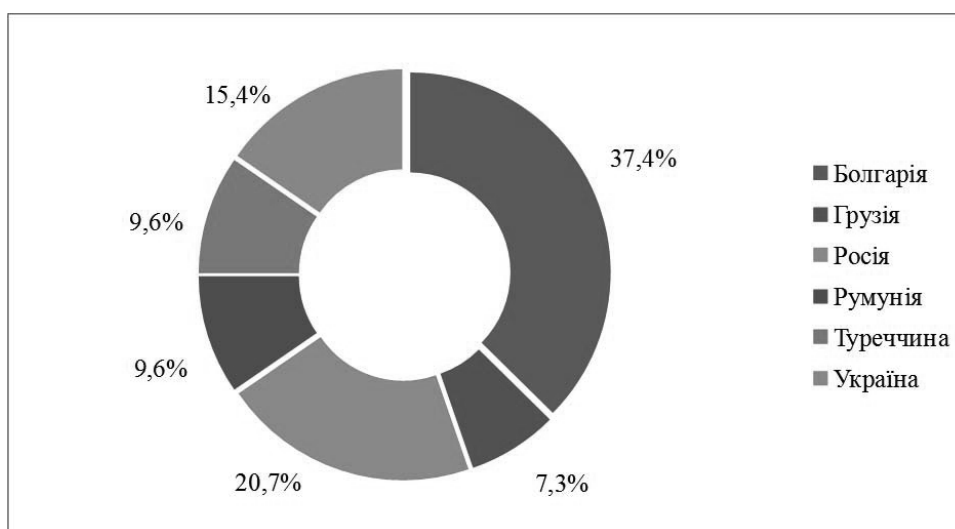

Рис. 1. Співвідношення кількості готелів у курортних районах країн Чорноморського регіону (2015 р.)
Розроблено авторами за матеріалами: [1,5,8,9,10,16].

розповсюджені нерівномірно по Чорноморському узбережжю, із переважанням певних типів помешкань для туристів у різних країнах. Це говорить про різноманіття туристичної пропозиції розміщення рекреантів і є вагомою конкурентною перевагою регіону Причорномор'я як центру рекреаційно-оздоровчого туризму.

Розвиток туристичної діяльності у Чорноморському регіоні набирає швидких обертів, що доводиться конкретними показниками, створеними у сфері туризму і відпочинку для контролю та аналізу туристичної активності та привабливості території. Крім аналізу показників розвитку сектора подорожей і туризму в різних країнах, звіт Всесвітньої ради з туризму та подорожей (WTTC) також надає картину загального стану галузі на міжнародному рівні і аналізує її роль у прискоренні глобального економічного зростання.

Дані таблиці показують наступне: протягом 2013-2015 рр. у звіті WTTC країни Чорноморського регіону займають середню 62-у позицію серед 140 країн, досліджених у звіті 2013 р. (середній індекс – 4.18), та 55-у позицію серед 141 країн (середній індекс – 3.93) у звіті 2015 р.. З усіх країн Чорноморського регіону у рейтингу конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму за 2013 рік на останньому місці знаходиться Україна із результатом у 3.98 балів і 76-м місцем, хоча потрібно відзначити, що у порівнянні з 2011 р. Україна піднялась у рейтингу з 85 місця на 9 сходинок, що є позитивною рисою розвитку економіки та туризму країни та говорить про їх перспективність і зростання інтересу з боку іноземних туристів до нашої держави у разі стабілізації соціально-економічного та політичного становища. Варто зазначити, що Україна не була включена до списку країн, досліджуваних у звіті 2015 року через недостатню кількість даних, а нова доповідь очікується у 2017 році.

Беручи до уваги важливе значення стабільності економіки країн для розвитку туризму слід звернути увагу на те, що у соціально-економічному, культурному і природоохоронному аспектах Чорноморський регіон – одна з найбільш вразливих територій Європи. Зазначені вище політичні та соціально-економічні події 2014-2015 рр. в Україні мали істотний вплив на розвиток туристичної діяльності у Чорноморському регіоні. У 2015 р., порівняно з 2013 і 2014 рр., відбуваються значні зміни, що знаходять своє відображення у перерозподілі туристичних потоків, зокрема в Україні. Спостерігається тенденція зменшення міжнародних прибуттів та добре помітне збільшення внутрішніх туристичних потоків. У зв'язку з політичними і соціальними процесами в Україні фінансово страждають майже всі сфери діяльності, а найбільше – галузь, що пов'язана з візитами іноземних гостей. Так, за даними Державної служби статистики України у 2015 році кількість іноземних громадян, які відвідали Україну склала 12428286 осіб, що менше у порівнянні із 2014

роком (12711507 осіб) та із 2013 роком (24671227 осіб) [6].

Одним із найбільш перспективних напрямків туризму, який прагнуть розвинути уряди усіх шістьох країн регіону є круїзний туризм.

Перспективи розвитку морських пасажирських перевезень у літній період часу, особливо актуальні у зв'язку з низькою пропускнуою здатністю автомобільних доріг і з високою пропускнуою здатністю морського транспорту.

З'являється можливість розвантажити автомобільні дороги та забезпечити безпечне пересування туристів і зменшити ступінь забрудненості атмосфери вихлопними газами. Для цього країни формують та просувають круїзний туристичний продукт не тільки у межах країн регіону, але і за кордоном.

Попит на круїзи зростає у світі і ринок круїзного туризму розвивається швидкими темпами. В цілому оборот світової круїзної індустрії у 2015 р. становить \$39,6 млрд (що на 6,9% більше, ніж в 2014 р.), з урахуванням 22,2 млн. пасажирів за рік (що на 3,2% більше, ніж в 2014 р.). У світовому масштабі круїзна індустрія аналізує щорічний показник приросту пасажиропотоку, який показує темп зростання, а саме 6,55% у відсотковому співвідношенні в проміжку з 1990 і у прогнозі до 2019 рр.. [8].

Що стосується круїзів у Чорноморському регіоні, зведена таблиця заходів круїзних суден в чорноморські порти в 2015-2016 рр. виглядає наступним чином:

Згідно із даними таблиці 3, порти країн Чорноморського регіону є привабливими для заходу іноземних круїзних лайнерів, що говорить про можливість на необхідність і надалі розвивати інфраструктуру портів та забезпечувати комфортний прийом туристів.

Для України неабияк важливо максимально використувувати потенціал Одеського морського порту для туристичних цілей, адже він є найкрупнішим пасажирським портом на Чорному морі і здатний обслуговувати до 4 млн. туристів на рік [4].

Всього в сезоні 2016 року Одеський порт прийняв 5 суднозаходів круїзних лайнерів. Обслуговано більше 1230 пасажирів. Станом на середину жовтня 2016 року адміністрація порту отримала 17 заявок на заходи пасажирських суден у 2017 році. Варто відзначити, що 2016 рік був знаковим в плані роботи адміністрації порту з просування чорноморських маршрутів на європейському ринку морських подорожей. В кінці червня 2016 року в Одесі пройшла Генеральна асамблея найбільшої в світі Асоціації круїзних портів Medcruise, в якій взяли участь топ-менеджери круїзних ліній, що представляють більше 60% світового круїзного флоту. В ході форуму оператори круїзних ліній неодноразово відзначали економічну доцільність заходів пасажирських лайнерів в Україну, підкреслювали, що за умови стабілізації ситуації в регіоні вони готові направляти свої судна в Одесу [4].

Заходи круїзних лайнерів у порти Чорноморського регіону
у 2015-2016 рр.

№	Лайнер	Дати	Порти заходу
1	«Hamburg»	21-27.03.15	Бартин - Самсун - Трабзон - Батумі - Сочі - Несебр
2	«Europa»	16-24.04.15	Несебр - Трабзон - Батумі - Сочі - Констанца - Одеса
3	«Prinsendam»	21-22.04.15	Констанца - Варна
4	«Minerva»	01-09.05.15	Синоп - Трабзон - Батумі - Сочі - Констанца - Варна - Несебр
5	«Star Pride»	22-27.05.15	Бартин - Одеса - Констанца - Варна - Несебр
6	«Variety Voyager»	23.05 -06.15	Бартин - Синоп - Трабзон - Батумі - Сочі - Одеса - Сулина - Констанца - Варна
7	«Seabourn Odyssey»	31.05 - 02.06.15	Несебр - Варна - Констанца
8	«Variety Voyager»	04.06.15	Бартин - Синоп - Трабзон - ...
9	«Costa Neoromantica»	06.05.16	Бургас - Констанца
10	«Royal Clipper»	20-23.05.16	Бургас - Констанца - Варна - Несебр
11	«Island Sky»	28.09-03.10.16	Самсун - Батумі - Трабзон - Одеса
12	«Europa 2»	12.05.16	Одеса
13	«Boudicca»	19-21.10.16	Констанца - Одеса - Сочі

Таблицю складено авторами за джерелом: [4,7]

Окрім того, Одеський порт взяв участь в міжнародній зустрічі під єдиним брендом «Cruise Black Sea» в рамках європейського проекту з розвитку круїзного бізнесу в Чорноморському регіоні «CruiseT». Проект отримав назву «Створення мережі центрів компетенції для розвитку і підтримки круїзного туризму в Чорноморському регіоні». Він фінансується Європейським Союзом і є частиною європейської програми TEMPUS. Проект «CruiseT» спрямований на створення якісного продукту для туристичного ринку. Нові партнерські відносини, які сформувалися в рамках проекту, будуть сприяти успішній його реалізації [4].

У вересні 2016 року відбулася провідна круїзна подія Середземномор'я – форум Seatrade Cruise Med. На цьому форумі компанія «Інфлот» представила Одеський морський порт і ідею створення кругового чорноморського круїзного маршруту. Представники круїзних компаній проявили неабиякий інтерес до даної ідеї, однак робота щодо її подальшої розробки та просування повинна бути проведена з потенційним європейським туристом [4].

Отже, на даному етапі необхідно створити всі необхідні умови для прийому туристів та забезпечити безпеку їх перебування, виправдавши очікування операторів та перетворивши Одесу на провідний туристичний пункт на мапі круїзних маршрутів у Чорноморському регіоні.

Висновки. Сучасний стан соціально-економічного розвитку та конкурентні переваги, зумовлені наявністю різноманітних рекреаційних ресурсів та розвинутою туристичною інфраструктурою, визначають положення Чорноморського регіону на ринку рекреаційної туристичної діяльності як проміжне з огляду на політичну нестабільність. Але за умови стабілізації економічної та політичної ситуації Чорноморський басейн може стати одним із провідних туристичних центрів Європи.

Одним із найбільш перспективних напрямків туризму, який прагнуть розвинути уряди усіх шістьох країн регіону є круїзний туризм, адже у Чорноморському регіоні наявний потенціал для формування внутрішньорегіональних і міждержавних транспортних потоків. Основними умовами для розвитку круїзної галузі в морегосподарському комплексі Чорноморського регіону є: стабілізація економіки та налагодження політичної ситуації, прикордонне співробітництво та створення нових програм та стратегій регіонального розвитку туризму.

Завдяки створенню нових круїзних програм у Чорноморському регіоні Україна має шанс активізувати потенціал Одеського морського порту, як транспортного вузлу міжнародного значення.

Література:

1. Государственный комитет РФ по статистике – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gks.ru/>
2. Добровольский А. Д. Моря СССР / А. Д. Добровольский, Б. С. Залогин. – М. : Издательство МГУ, 1982. – 192 с.
3. Парфіненко А. Ю. Особливості формування та реалізації туристичної політики держави: міжнародний, національний, регіональний досвід: монографія / кол.авт., за ред. А. Ю. Парфіненка. - Х. : ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2013. - 280 с.

4. Парфіненко А. Ю. Туристичне країнознавство: підручник / А. Ю. Парфіненко, В. І. Сідоров, О. О. Любіцева. - 2-ге вид., переробл. і доповн. - К. : Знання, 2015. - 551 с., 48 с. кольор. іл.
5. Естественная история Черного моря: электронный журнал. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://blacksea-education.ru/2-1.shtml>
6. Адміністрація Одеського морського порту. Офіційний сайт — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.port.odessa.ua/ua/>
7. Статистичний бюлетень «Колективні засоби розміщування в Україні у 2015 році». [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Туристичні потоки. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
9. Black Sea News. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.blackseanews.net/>
10. Cruise Market Watch. [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.cruisemarketwatch.com/>
11. National statistical insitution of Republic of Bulgaria — [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.nsi.bg/en>
12. National Statistics Office of Georgia — [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.geostat.ge/>
13. Romanian National Institute of Statistics — [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.insse.ro/cms/en>
14. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2008 / World Economic Forum. — Geneva, Switzerland 2008. — 504 p.
15. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009 / World Economic Forum. — Geneva, Switzerland 2009. — 525 p.
16. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011 / World Economic Forum. — Geneva, Switzerland 2011. — 531 p.
17. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 / World Economic Forum. — Geneva, Switzerland 2013. — 517 p.
18. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 / World Economic Forum. — Geneva, Switzerland 2015. — 519 p.
19. Turkish statistical institute — [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.turkstat.gov.tr/>